

University of
Sistan and Baluchestan

A Discourse Analysis of Paulo Coelho's "Warrior of the Light": Its Convergence and Divergence with Rumi's Masnavi

Seyyed ali Seraj ¹ | Mehdi Bayatmokhtari ² | Mehdi Mehranirad ³

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Persian languages and literature, faculty of literature and humanities, neyshabur university, neyshabur, Iran. E-mail: ali.seraj@neyshabur.ac.ir
2. Associate Professor, Department of History, faculty of literature and humanities, neyshabur university, neyshabur, Iran. E-mail: bayatmokhtari@neyshabur.ac.ir
3. Associate Professor, Department of English Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, faculty of literature and humanities, neyshabur university, neyshabur, Iran. E-mail: mehrani@neyshabur.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 10 June 2026 Received in revised form: 19 August 2026 Accepted: 12 September 2026 Published online: 26 September 2026 Keywords: Paulo Coelho, Manual of the Warrior of Light novel, newfound spiritual behavior, pseud mysticism, modernity.	Introduction The modern world, characterized by individualism, empirical rationalism, and the rapid advancement of science and technology, has fundamentally transformed human epistemological and existential structures. In response to the challenges of modern life, a number of contemporary thinkers and writers have revisited spiritual, ontological, and mystical themes. Among them, the works of Paulo Coelho hold a distinctive position. In his novel <i>Warrior of the Light</i>, Coelho employs mystical elements, individual spirituality, and a return to nature to propose an alternative discourse for contemporary humanity. This discourse privileges concepts such as illumination, personal spiritual journey, intuition, and self-discovery over a purely materialistic outlook on life. Conversely, within the Persian literary and mystical tradition—particularly in the works of Rumi—an ontological discourse grounded in inward journey, self-knowledge, and connection with transcendent truth has persistently existed. This discourse exhibits certain overlaps with the modern spirituality presented in Coelho's works. This study, employing a discourse analysis approach and considering the socio-cultural context of the text's production, aims to examine the key elements in <i>Warrior of the Light</i>. It analyzes the degree of its proximity to, or distance from, the components of classical Persian mysticism at the level of concepts, tone, and semantic structure.
Cite this article: Seraj, Seyyed ali, Bayatmokhtari, Mehdi., & Mehranirad, Mehdi. (2026). A Discourse Analysis of Paulo Coelho's "Warrior of the Light": Its Convergence and Divergence with Rumi's Masnavi. <i>Studies in Comparative Religion and Mysticism</i>, 10 (2), 25-53. DOI: http://doi.org/10.22111/jrm.2025.49791.1227	
© The Author(s). Seraj, Seyyed ali, Bayatmokhtari, Mehdi., & Mehranirad, Mehdi Publisher: University of Sistan and Baluchestan DOI: http://doi.org/10.22111/jrm.2025.49791.1227	

This investigation promises to yield a more precise image of how contemporary world literature engages with mystical and spiritual components, thereby fostering a deeper understanding of the relationship between tradition and modernity within the realm of spiritual discourse.

Research Methodology

This qualitative research utilizes discourse-oriented content analysis, taking into account the context in which the works were produced, to examine patterns of meaning-making within the two mystical traditions. Accordingly, within the textual context, the study first explores the commonalities between the novel *Warrior of the Light*—which encapsulates the totality of Coelho's thought—and major works of Persian mysticism, especially those of Rumi and Hafez. It then proceeds to analyze the differences between Coelho's approach and that found in Persian mystical literature.

Discussion

The Warrior of the Light is one who strives to discover his/her life. He/She believes that life is entangled with struggles and obstacles so that individuals may transform themselves and develop the capacity to realize their personal legend. The core message of the work is that whoever strives for their beliefs will attain their goals, and such a person is a Warrior of the Light (Coelho, 2007: 22).

The work presents a collection of philosophical and wisdom-oriented ideas, serving as a guide for spiritual seekers pursuing their life's dream. Among the most significant recommendations the author offers to these seekers for becoming a Warrior of the Light are:

1. A Warrior of the Light does not spend his/her life performing a role assigned by others.
2. A Warrior of the Light does not waste time on the provocations of others; he/she has a destiny to fulfill.
3. A Warrior of the Light recognizes both his/her flaws and virtues. He/She always gives his/her best effort and expects the same from others.

The author invites readers to live their dreams and embrace their destiny. The dominant discourse of the work revolves around the triad of "love, faith, and hope" (Coelho, 2007: 43). The book's content echoes Rumi's famous verse (Rumi, 1363/1984, Rubai 1759): "Nothing in the universe exists outside of you; / Seek within yourself whatever you desire." The themes explored in *Warrior of the Light* represent a condensed selection of epoch-making motifs from humanity's intellectual history. It is plausible that Coelho has drawn, directly or indirectly, from the expansive treasury of Persian literature. Mentioning the possibility of Coelho's indirect adaptation from Persian sources—while adhering to scientific neutrality—is justified by the striking similarity between the narrative framework of a story in Book Six of the *Masnawi* and that of Coelho's *The Alchemist*, which strongly suggests borrowing (Rumi, 1374/1995: 4206). This has led some scholars to conclude that "*The Alchemist* could never have been conceived without the intellectual foundation and heritage of Eastern literature, particularly Iranian-Islamic mystical literature" (Hatami & Nasr Esfahani, 1389/2010: 61).

Among the most crucial themes and teachings—essentially Coelho's advice as an omniscient narrator for transcending the boundaries of the self and mundane life—is that the driving force of an appealing life is heeding one's inner voice, with love acting as its primary motivator. Listening to this inner call and attending to external signs constitute the first step toward fulfilling one's "personal legend," articulated in a universal and accessible language. This global language is the "language of the world" or the "Soul of the World," which possesses a cosmic will to realize the dreams of those who fear no failure and persevere to the very end. This endeavor must, however, align with one's predetermined destiny ("the written"). In other words, one must acquiesce to the preferences and events ordained by destiny, viewing them positively, and through effort, perseverance, and hope under the aegis of true love, become a Warrior of the Light. This love, far older than humanity itself, unconsciously inspires one to observe fundamental principles such as valuing time and living in the present moment (Coelho, 2007: Prologue).

As this brief overview indicates, these motto-like messages (some implicit and indirect) correspond to the recurrent teachings of mystical and wisdom traditions: the centrality of love in creation, attending to the inner voice and heart, striving and perseverance, shunning despair, the necessity of living in the present, the perils of negligence, non-attachment, and spiritual freedom. These themes are pervasive in Persian mystical and didactic literature, especially in Rumi's *Masnavi*, for mysticism and spiritual education are fundamentally concerned with enhancing the human condition through remembrance and awakening.

Conclusion

The proliferation of materialistic thought and the erosion of spiritual tranquility are among the central challenges faced by the Western world in recent centuries. It appears that the pursuit of purely material ends has failed to satisfy the questing spirit and deeper needs of modern individuals, leading to widespread confusion and spiritual anxiety in search of authentic, enduring peace. Arguably, Western thinkers have turned to promoting new forms of mysticism and spiritual practice—even if ephemerally—to address this crisis and quench the modern thirst for meaning. Paulo Coelho's works are a product of this modern predicament and yearning.

Contrary to the view of some scholars, it is not *The Alchemist* but *Warrior of the Light* that best encapsulates Paulo Coelho's thought and spiritual methodology. For Coelho, the Warrior of the Light is an ideal attained through effort, perseverance, willpower, faith, and a connection with nature and the cosmos, ultimately overcoming base desires to achieve one's paramount objective. This aspect represents a point of convergence between Coelho's thought and the discourse of Islamic mysticism, as manifested in the works of Rumi and Hafez.

Conversely, an examination of the socio-political context and underpinnings of Coelho's works reveals that the endeavor of the Warrior of the Light and its underlying philosophy are directed not necessarily toward transcendent self-realization or the "true self," but often toward tangible, material goals. The latter can be observed in motifs of worldly success, pursuit of comfort, desire for power, fame, and wealth. This stands in contrast to Islamic mysticism, where every struggle and effort, even when involving material means, is fundamentally a preliminary stage and context for achieving human perfection and proximity to the Divine.

References

The Holy Quran.

- Aalam, Abd al-Rahman. 2011. *History of Western Political Philosophy, Vol. 2.* 13th ed. Tehran: Ministry of Foreign Affairs Publications. (in persian)
- Chalmers, Alan F. 2008. *What Is Science*, translated by Saeed Zibakalam. Tehran: Samt Publications. (in persian)
- Coelho, Paulo. 2000. *The Confessions of a Pilgrim*, translated by Delara Ghorban. Tehran: Bahjat. (in persian)
- Coelho, Paulo. 2005. *Zahir*, translated by Arash Hejazi. Tehran: Karvan. (in persian)
- Coelho, Paulo. 2007. *Manual of the Warrior of Light*, translated by Hossein Naeimi. Tehran: Thalith. (in persian)
- Coelho, Paulo. 2007. *The Witch of Portobello*, translated by Arash Hejazi. Tehran: Karvan. (in persian)
- Coelho, Paulo. 2009. *The Alchemist*, translated by Arash Hejazi. Tehran: Karvan. (in persian)
- Dehghani Firouzabadi, Seyyed Jalal. 2014. *Foreign Relations Theory*. Tehran: Allameh Tabatabai University Publications. (in persian)
- Fayz Kashani, Mohsen. 2002. *Al-Haqa'iq fi Mahasin al-Akhlaq, Vol. 2.* Qom: Dar al-Ketab al-Islami. (in persian)
- Folkie, Paul. 1998. *General Philosophy or Metaphysics*, translated by Yahya Mahdavi. Tehran: Tehran University. (in persian)
- Hafez, Shams al-Din Muhammad. 2001. *Divan-e-Hafez Shirazi*. Edited by Mohammad Ghazvini and Qasem Ghani. 1st ed. Tehran: Jahand Danesh Institute. (in persian)
- Haqiqat, Sadeq. 2015. *Methodology of Political Sciences*, 3rd ed. Qom: Mofid University Publications. (in persian)
- Hasanzadeh, Hassan. 1987. *Hazar-o-Yek Nokteh*. Tehran: Raja Publications. (in persian)

- Hatami, Hafez, and Mohammad Reza Nasr Isfahani. 2011. Language of Symbols. *Journal of Literary and Mythological Wisdom*. 18: 33-64. (in persian)
- Hosseiniyan, Hamed, and Ahmad Hossein Sharifi. 2012. An Examination of the Epistemological Foundations of Paulo Coelho. *Journal of Philosophical Knowledge* 4: 127-156. (in persian)
- Hosseiniyan, Hamed. 2011. Brazilian Sharia; Paulo Coelho's Guidelines for Spirituality. *Journal of Philosophical Wisdom*, 2: 171-196. (in persian)
- Ibn Babawayh, Muhammad. 1985. *Uyun Akhbar al-Ridha (AS)*. Beirut: Al-Alamiyya Institute for Publications. (in arabic)
- Ibrahimiyan, Hossein. 2004. *A Journey in the Path of Mystics*. Qom: Maaref Publishing Office. (in persian)
- Imam Ali (AS). 2008. *Nahj al-Balagha*. Edited by Sobhi Saleh. Tehran: Dar al-Aswa for Printing and Publishing. (in Arabic)
- Imam Sajjad (AS). 1993. *Sahifeh Sajjadiye*. Edited by Abtahi Isfahani. Qom: Imam Mahdi Foundation. (in Arabic)
- Khayyam Neyshabouri, Omar ibn Ibrahim. 2013. *Rubaiyat*. Edited by Gholamali Mohbi Nezhad. Tehran: Andisheh Alam. (in persian)
- Kulayni, Muhammad ibn Ya'qub. 1986. *Al-Kafi*. Edited by Ali Akbar Ghaffari. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyya. (in Arabic)
- Luik, John. 1998. *Humanism*, in Routledge Encyclopedia of Philosophy. London: Routledge.
- Mahmoudi Raja, Seyyed Zakaria. 2014. *The Impact of Cultural Globalization on the Approaches of Khatami and Ahmadinejad Governments*. Master's Thesis in Political Science, Isfahan University. (in persian)
- Majlisi, Muhammad Baqir. 1982. *Bihar al-Anwar*. Beirut: Al-Wafa Institute. (in Arabic)
- Mazaheri Saif, Hamid Reza. 2007. Magic and Sorcery in the Works of Paulo Coelho. *Book Critique*, 45: 57-108. (in persian)
- Mousavian, Seyyed Mohammad. 2012. Analysis and Study of the Intellectual Sources of Paulo Coelho. *Journal of Wisdom and Mysticism* 4: 107-126. (in persian)
- Mowlavi, Jalal al-Din Muhammad. 1984. *Collected Works of Shams Tabrizi*. Edited by Badi' al-Zaman Foruzanfar. Tehran: Amir Kabir. (in persian)
- Mowlavi, Jalal al-Din Muhammad. 1995. *Mathnawi Ma'nawi*. Edited by Reynold Nicholson. Tehran: Research Publications. (in persian)
- Rodrigues, D. S. (2011). The spiritual quest in Paulo Coelho's novels: A Jungian perspective. *Journal of Literature and Psychology*, 57, 34-50.
- Saadi, Mosleh ibn Abdullah. 2011. *Collected Works of Saadi (Golestan, Bustan, Ghazaliyat, Qasaid, and Rasayel)*. Edited by Mohammad Ali Foroughi. Tehran: Amir Kabir. (in persian)
- Shaheen, Z. U., Azad, S., & Ahmad, M. (2020). *Interdiscursivity and intertextuality: An analysis of Paulo's pen. Erevna: Journal of Linguistics & Literature*. 3 (2), 17-29.
- Shinde, P. P. (2020). *Quest for self as reflected in Paulo Coelho's novel "The Alchemist"*. *Shanlax International Journal of English*, 8 (2) 7-10.
- Spielvogel, Jackson J. 2001. *Civilization of the Maghreb*, translated by Mohammad Hussein Aria. Tehran: Amir Kabir. (in persian)
- Webber, Robert E. 1982. *Secular Humanism, Threat and Challenge*. Zondervan Publishing House.

تحلیل گفتمان پائولو کوئیلو در «سلحشور نور»، واگرایی و همگرایی آن با مثنوی مولوی

سید علی سراج^۱ | مهدی بیات مختاری^۲ | مهدی مهرانی راد^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران. رایانامه: ali.seraj@neyshabur.ac.ir

۲. دانشیار، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران. رایانامه: bayatmokhtari@neyshabur.ac.ir

۳. دانشیار، گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه نیشابور، نیشابور، ایران. رایانامه: mehrani@neyshabur.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۲/۱۵ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۵/۳/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۵/۲۸ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۶/۲۵ واژه‌های کلیدی: پائولو کوئیلو، رمان سلحشور نور، عرفان فارسی، سلوک معنوی نوظهور، عرفان‌های کاذب.	توفیق آثار پائولو کوئیلو در دهه‌های اخیر باعث شده است که از نظرگاه‌های مختلف روایت‌شناسی، عرفانی، مضمون سیر و سلوک و معنویت‌گرایی بررسی و تحلیل شوند. به دلیل شباهت ظاهری و مضامین مطرح‌شده در آثار وی با آثار عرفانی فارسی، به‌ویژه اندیشه‌های مولانا جلال‌الدین بلخی و حافظ، یکی از نکات درخور توجه فرضیه اقتباس اوست. پژوهش حاضر به شیوه کیفی و با تحلیل محتوای گفتمان محور و باتوجه به بافت موقعیت شکل‌گیری آثار، الگوهای معناسازی در دو سنت عرفانی را بررسی کرده است؛ بنابراین، ابتدا در بافتار متن، وجوه مشترک رمان سلحشور نور که چکیده و نمایه تمامیت اندیشه‌های وی است، با کلان آثار عرفانی فارسی، به‌ویژه مولوی و حافظ، بررسی شده، در ادامه به تفاوت رویکرد کوئیلو با آثار عرفانی فارسی پرداخته شده است. گرچه رمان سلحشور نور در ظاهر وجوه مشترکی با آثار عرفانی فارسی دارد (مانند مفهوم سفر روحانی و جستجوی حقیقت) که موجب اقبال به این اثر شده است؛ اما غایت نهایی آن نه تقرب الهی، بلکه دستیابی به موفقیت مادی و خودشکوفایی فردی است که کاملاً با غایت سلوک عرفانی فارسی که رسیدن به قرب الهی است، متفاوت است. این تفاوت بنیادین، ریشه در مبانی معرفت‌شناختی غرب مدرن دارد که عرفان را در خدمت اهداف اومانیستی قرار می‌دهد.

استناد: سراج، سید علی؛ بیات مختاری، مهدی؛ و مهرانی راد، مهدی (۱۴۰۵). تحلیل گفتمان پائولو کوئیلو در «سلحشور نور»، واگرایی و همگرایی آن با

مثنوی مولوی. *مطالعات ادیان و عرفان تطبیقی*، ۱۰ (۲)، ۵۳-۲۵. DOI: <http://doi.org/10.22111/jrm.2025.49791.1227>

نویسندگان: سراج، سید علی؛ بیات مختاری، مهدی؛ و مهرانی راد، مهدی

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه و بیان مسأله

جهان مدرن، با ویژگی‌هایی چون فردگرایی، عقل‌گرایی تجربی، و رشد شتابان علم و فناوری، تحولات بنیادینی در ساختارهای معرفتی و زیستی انسان رقم زده است. یکی از شاخص‌ترین نتایج این دگرگونی، تغییر در جایگاه انسان در هستی و بازتعریف معنای زندگی در بستر ارزش‌های سکولار و انسانی است. رویکرد اومانیستی که از عصر رنسانس شکل گرفت، با تمرکز بر آزادی، خودمختاری و اصالت تجربه بشری، در عین حال که موجب پیشرفت‌های فکری و عملی متعددی شد، به گفته برخی متفکران، زمینه‌ساز نوعی گسست معرفتی در نسبت انسان با کل هستی، معنویت و سنت‌های دینی گردید.

در واکنش به چالش‌های حاصل از زندگی مدرن، بخشی از متفکران، نویسندگان و هنرمندان معاصر، به بازاندیشی در مضامین معنوی، هستی‌شناختی و عرفانی پرداخته‌اند. در این میان، آثار پائولو کوئیلو - نویسنده معاصر برزیلی - جایگاه ویژه‌ای یافته است. او در برخی از نوشته‌هایش، از جمله رمان سلحشور نور، با بهره‌گیری از عناصر عرفانی، معنویت فردی و بازگشت به طبیعت، تلاش می‌کند گفتمانی جایگزین برای انسان معاصر ارائه دهد؛ گفتمانی که در آن، مفاهیمی چون اشراق، سلوک فردی، شهود و بازگشت به خویشتن، جایگزین نگرش صرفاً مادی‌گرایانه به زندگی می‌شوند. از سوی دیگر، در سنت ادبی و عرفانی فارسی نیز همواره نوعی گفتمان هستی‌شناختی بر مبنای سلوک درونی، شناخت نفس و پیوند با حقیقت متعالی وجود داشته است. این سنت که در آثار شاعرانی چون مولوی و حافظ نمود یافته، حامل مؤلفه‌هایی است که در برخی ابعاد، همپوشانی‌هایی با معنویت مدرن ارائه‌شده در آثار کوئیلو دارد. با این حال، مقایسه تطبیقی میان گفتمان معنوی کوئیلو با گفتمان عرفان فارسی، نه تنها می‌تواند نقاط همگرایی - همچون تأکید بر سلوک فردی، شهود و طبیعت‌گرایی معنوی - را برجسته کند، بلکه می‌تواند زمینه‌های واگرایی و تمایز آن‌ها را نیز مشخص سازد؛ از جمله در مبانی هستی‌شناختی، مفهوم خدا، جایگاه شریعت و نسبت میان فرد و جامعه.

از این‌رو، این پژوهش در پی آن است که با رویکرد تحلیل گفتمان غالب و توجه به بافت موقعیت شکل‌گیری متن، به بررسی عناصر کلیدی موجود در رمان سلحشور نور بپردازد و میزان نزدیکی یا فاصله آن را با مؤلفه‌های عرفان کلاسیک فارسی، در سطح مفاهیم، لحن و ساختار معنایی تحلیل کند. این بررسی می‌تواند تصویری دقیق‌تر از نوع مواجهه ادبیات معاصر جهانی با مؤلفه‌های عرفانی

و معنوی به دست دهد و درک عمیق تری از نسبت سنت و مدرنیته در حوزه گفتمان معنوی فراهم آورد.

۱. سؤالات تحقیق

- وجوه همگرایی و واگرایی گفتمان عرفانی در «سلحشور نور» با متون عرفانی فارسی (مولوی و حافظ) چیست؟

- میزان اثرپذیری کوئیلو از مفاهیم عرفان شرقی چگونه است؟

- غایت نهایی سلوک در این اثر چگونه با عرفان اسلامی-ایرانی تفاوت دارد؟

۲. اهمیت تحقیق

پژوهش حاضر از دو منظر حائز اهمیت است: از جنبه نظری، با توجه به بافت موقعیت شکل‌گیری آثار، به شکاف موجود در مطالعات پیشین - که عمدتاً به شباهت‌های سطحی آثار کوئیلو با عرفان فارسی پرداخته‌اند - پاسخ می‌دهد و تمایزهای بنیادین این دو گفتمان را در مؤلفه‌هایی مانند «غایت سلوک»، «مبانی معرفت‌شناختی» و «نقش معنویت در زندگی مدرن» تبیین می‌کند. از منظر کاربردی، یافته‌های این تحقیق می‌تواند به عنوان معیاری برای تشخیص عرفان‌های اصیل از جریان‌های معنوی مصرف‌زده مورد استفاده قرار گیرد، همچنین به منتقدان ادبی و پژوهشگران مطالعات فرهنگی کمک می‌کند تا با رویکردی تحلیلی، پیامدهای گسترش «شبه‌عرفان‌های غربی» را در جوامع شرقی ردیابی کنند. این مطالعه به ویژه در فضای کنونی جهان که بازاریابی معنویت به پدیده‌ای فراگیر تبدیل شده، می‌تواند ابزاری برای مقابله با تحریف مفاهیم ناب عرفانی باشد.

۳. پیشینه پژوهش

تاکنون مقالات متعددی به بررسی داستان کیمیاگر پائولو کوئیلو پرداخته‌اند؛ اما داستان سلحشور نور که عصاره و چکیده اندیشه‌های نویسنده است، تاکنون مورد نقد و تحلیل قرار نگرفته است. از جمله پژوهش‌هایی که به بررسی اندیشه عرفانی و دینی در دیگر آثار کوئیلو پرداخته‌اند و تا حدودی در ارتباط با پژوهش حاضر است، می‌توان به مقاله حامد حسینیان و احمدحسین شریفی (۱۳۹۱) تحت عنوان «بررسی مبانی معرفت‌شناختی پائولو کوئیلو» اشاره کرد که به نقد اندیشه‌های کوئیلو پرداخته است و معتقد است پائولو کوئیلو در آثارش دنبال ترویج نسبیت‌گرایی است و پس از انکار امکان شناخت جهان و حقایق آن، پیروانش را به پذیرش نوعی تکررگرایی دینی ترغیب می‌کند. سید محمد

موسویان (۱۳۹۱) نیز در مقاله خود تحت عنوان «تحلیل و بررسی منابع فکری پائولو کوئیلو»، ضمن برشمردن اندیشه‌های عرفانی کوئیلو و نقد منابع فکری آن، معتقد است وحدت روح با طبیعت و فانی شدن سالک در نیروهای طبیعت، هدف غایی سیر عرفانی در عرفان‌های طبیعت‌گرا و ازجمله عرفان پائولو کوئیلو به شمار می‌رود.

پژوهش دیگری که توسط شاهین و همکاران (۲۰۲۰) انجام شده است، موید آنست که بینامتنیت نقشی محوری در تکنیک روایی کوئیلو دارد. شاهین و همکارانش نشان می‌دهند که چگونه جنگجوی نور با سایر آثار کوئیلو، از جمله کیمیاگر، هم‌صدا می‌شود و شبکه‌ای از مضامین و کهن‌الگوهای درهم‌تنیده را شکل می‌دهد. این بیناگفتمانی به خواننده امکان می‌دهد تا با جهان‌بینی فلسفی منسجمی که در سراسر آثار کوئیلو جاری است تعامل یابد؛ جایی که هر متن، به درک و غنای متون دیگر یاری می‌رساند.

بعد معنوی کتاب جنگجوی نور نیز در تأثیرگذاری آن نقشی محوری دارد. روایت کوئیلو خواننده را دعوت می‌کند تا در جستجوی شخصی معنا گام نهد، جستجویی که برآیندی از آمیزه‌ای هم‌گرایانه از سنت‌های دینی و فلسفی گوناگون است. تأکید متن بر ایمان، پایداری و خودشناسی بازتاب‌دهنده سفری معنوی با ابعاد جهان‌شمول است که مخاطبانی با پیشینه‌های فرهنگی و اعتقادی متنوع می‌توانند با پیام‌های آن هم‌ذات‌پنداری کنند (شیند، ۲۰۲۰).

در مجموع، جنگجوی نور متنی چندلایه و چندبعدی است که غنای نمادین، ژرفای بینامتنیت و بینش معنوی را در هم می‌آمیزد. این اثر با بهره‌گیری از استعاره جنگجو، به کاوش در وضعیت انسانی می‌پردازد و چارچوبی تأمل‌برانگیز برای بازاندیشی در مسیر زندگی فردی فراهم می‌آورد. از این‌رو، همچنان موضوعی مورد توجه در محافل علمی و منبع الهام‌بخشی برای مخاطبانی جهانی به شمار می‌آید (رودریگز، ۲۰۱۱).

مدل مفهومی پژوهش: تحلیل بافت موقعیت شکل‌گیری اثر

مطالعات کیفی، به‌ویژه آن دسته از پژوهش‌هایی که ماهیتی تفسیری، اکتشافی یا تحلیلی دارند، نیازمند چارچوبی مفهومی برای فهم بستر شکل‌گیری و تولید معانی هستند. در تحلیل متون ادبی، هنری، سیاسی و فرهنگی، درک زمینه‌های معرفتی - تاریخی حاکم بر دوران تولید اثر، ضرورتی

اجتناب‌ناپذیر است. به‌ویژه در آثار تولیدشده در جهان غرب، فهم بنیان‌های فکری مدرنیته به‌عنوان زمینه‌ای برای شکل‌گیری گفتمان فرهنگی، نقش مهمی در تحلیل محتوا ایفا می‌کند.

تفکر مدرنیته، که در چند قرن اخیر در تمدن غربی غالب شده، بر پایه مؤلفه‌هایی نظیر اثبات‌گرایی (پوزیتیویسم)، انسان‌محوری (اومانیزم) و عقل‌گرایی (راسیونالیسم) بنا نهاده شده است. از دیدگاه اثبات‌گرایان، تنها دانشی معتبر و معنادار تلقی می‌شود که مبتنی بر تجربه حسی و قابل سنجش باشد (فولکیه، ۱۳۶۶: ۱۵)؛ به عبارت دیگر، تنها پدیده‌هایی که از طریق مشاهده و آزمون تجربی قابل شناخت‌اند، در دایره معرفت قرار می‌گیرند، و مفاهیمی نظیر ارزش‌های اخلاقی، آموزه‌های الهیاتی و زیبایی‌شناسی فاقد اعتبار علمی محسوب می‌شوند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۳: ۵۲ - ۵۴ و چالمرز، ۱۳۸۷: ۷۹).

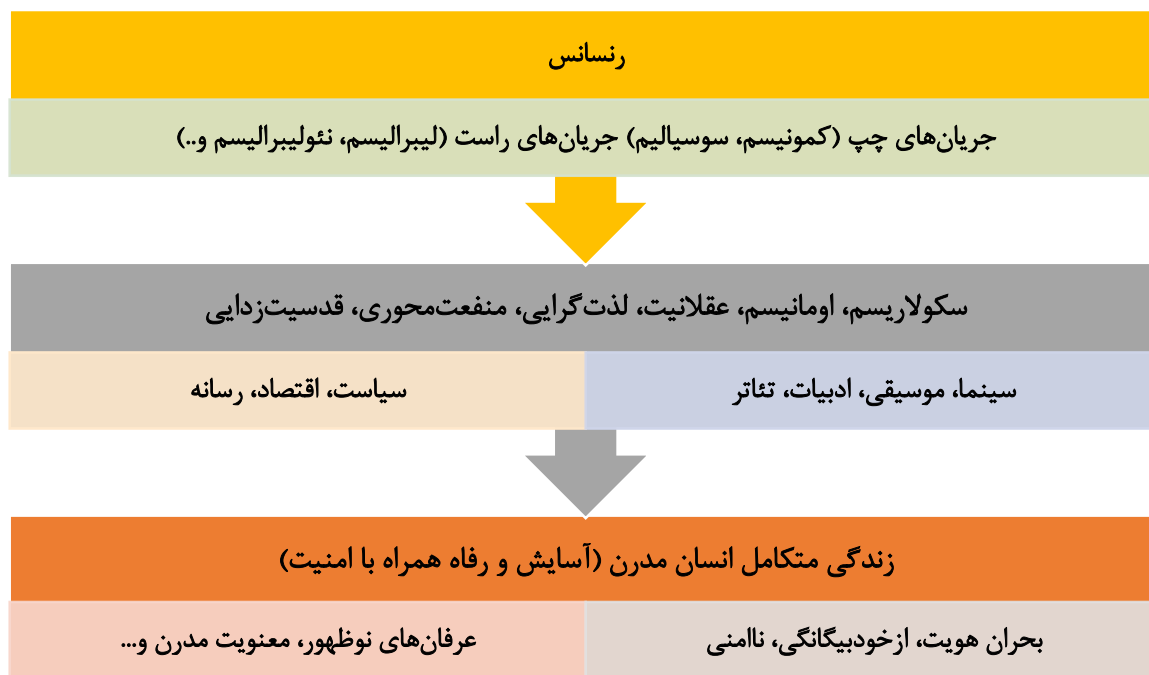
در کنار اثبات‌گرایی، انسان‌محوری به‌عنوان یکی دیگر از ارکان مدرنیته، جایگاه برجسته‌ای دارد. این نگرش که به‌ویژه از دوران رنسانس به بعد رشد یافته، بر استقلال عقل انسان، خودآگاهی و اصالت فرد تأکید می‌گذارد. (Luik, 1998, p. 528)

در گفتمان مدرنیته، اومانیزم گاه به صورت جنبشی ادبی - فلسفی معرفی شده که هدف آن رهایی انسان از سلطه کلیسا و شکوفایی نیروهای درونی اوست (فوجل، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۵۴۲). از منظر حقیقت (۱۳۹۳، ص ۲۳۴)، اومانیزم مدرن بر تمرکز بر خواسته‌های مادی، عقل مستقل، و حذف یا به چالش کشیدن سنت‌ها، آیین‌ها و نهادهای اخلاقی یا مذهبی تأکید دارد. راسیونالیسم نیز که به‌عنوان سومین مبنای معرفتی مدرنیته شناخته می‌شود، عقل را یگانه ابزار شناخت حقیقت و سازمان‌دهی زندگی انسانی می‌داند. این جریان فکری که به عصر روشنگری بازمی‌گردد، بر این باور است که با بهره‌گیری از عقل و استدلال می‌توان به سعادت فردی و اجتماعی دست یافت و جهان را فهم‌پذیر و پیش‌بینی‌پذیر ساخت (Luik, 1998, p. 530). ماکس وبر (Weber, 1982, p. 42) نیز عقلانیت را فرآیندی معرفی می‌کند که به وسیله آن انسان می‌کوشد نظم ذهنی و مفهومی را بر واقعیت حاکم سازد.

این سه مؤلفه بنیادین، شالوده بسیاری از تحولات معرفتی، اجتماعی و فرهنگی در دنیای مدرن را تشکیل می‌دهند و در عرصه‌هایی چون سیاست، مدیریت، اقتصاد، ادبیات و هنر، بازتاب یافته‌اند. پارادایم مدرنیته که در پی ایجاد رفاه، پیشرفت و آزادی بر مبنای عقلانیت خودبنیاد و نفی امر قدسی

است، در نهایت به شکل‌گیری نوعی بحران معنایی و معرفتی در زندگی انسان مدرن منجر شد. انسان در بستر این گفتمان، به موجودی تک‌ساحتی بدل گشت و از پیوند با ابعاد قدسی، اخلاقی و هستی‌شناختی خود دور افتاد (عالم، ۱۳۸۹، ص ۱۲۳-۱۲۶).

مبنای مفهومی برای شناخت جهان‌بینی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی غرب که در حوزه‌های مختلف از جمله اقتصادی، سیاست، ادبیات، هنر، فرهنگ و... تأثیر گذاشته است در شکل زیر آورده شده است (نمودار ۱):

نمودار ۱. سیر تحول معرفت‌شناسی در جهان غرب (نگارندگان)

در واکنش به این بحران، جریان‌هایی در ساحت اندیشه و فرهنگ پدید آمدند که با نگاهی انتقادی به مبانی مدرنیته، بر لزوم بازگشت به معنویت، اخلاق و تجربه قدسی تأکید داشتند. گرایش به

عرفان‌های نوظهور، معنویت‌های غیررسمی و همچنین شکل‌گیری آثار هنری و ادبی با مضامین معنوی در همین بستر قابل فهم است. بخشی از این جریان‌ها، اگرچه در ظاهر در پی آرامش و تعالی روحی هستند، خود گرفتار نوعی تناقض در مبانی، روش و معنا هستند. آثار پائولو کوئیلو، از جمله سلحشور نور، نمونه‌ای بارز از این جریان معنویت‌گرای متناقض در جهان مدرن است؛ جریانی که با ترکیب گزینشی عناصر عرفانی، فلسفی و روان‌شناختی، کوشیده است خلأ معنوی انسان مدرن را جبران کند، اما خود محصول همان بحران معرفتی است که در بستر مدرنیته شکل گرفته است.

چالش‌های معرفتی - اجتماعی انسان‌های مدرن

دگرگونی‌های معرفتی و اجتماعی در جهان مدرن، که با تأکید بر اصول اومانیزم و عقل‌گرایی علمی از عصر رنسانس آغاز شد، تأثیرات گسترده‌ای بر نگرش انسان به خود، هستی و معنای زندگی بر جای گذاشته است. در این رویکرد، انسان به عنوان فاعل شناسایی و منشأ ارزش‌ها معرفی می‌شود؛ مفاهیمی مانند خودمختاری، آزادی فردی، مدارا، و طبیعت‌گرایی به تدریج جایگزین نظام‌های ارزش دینی و متافیزیکی سنتی شدند (محمودی رجا، ۱۳۹۳، ص ۸۳-۹۴).

گرچه این تحولات نقش بسزایی در توسعه علوم، فناوری و گسترش حقوق فردی ایفا کرده‌اند، برخی اندیشمندان مدرن و معاصر، به پیامدهای جانبی و چالش‌های فلسفی و اجتماعی برخاسته از این نگرش نیز اشاره کرده‌اند؛ از جمله، اندیشمندانی مانند ادموند هوسرل با طرح مفهوم «بحران بشر جدید»، به گسست انسان از کلیت هستی و از خود اصیل اشاره کرده‌اند؛ گسستی که در بستر فردگرایی و تخصص‌گرایی افراطی تشدید شده و به احساس بیگانگی، تنهایی و از خودبیگانگی در زندگی انسان معاصر انجامیده است.

در این زمینه، برخی تحلیل‌ها نشان می‌دهند که کاهش توجه به ابعاد اخلاقی، معنوی و بینافردی زندگی، در کنار رشد سریع فناوری و مصرف‌گرایی، با چالش‌هایی همچون تنش‌های روانی، فروپاشی ساختارهای سنتی خانواده، بحران‌های زیست‌محیطی و احساس خلأ معنایی همراه شده است. به‌ویژه، تسلط نگاه ابزارانگارانه به طبیعت و انسان، نوعی نگرش استیلاجویانه را در روابط انسان با جهان پیرامون پدید آورده است که خود می‌تواند منشأ بحران‌های متعددی در عرصه‌های گوناگون باشد. در پاسخ به این وضعیت، بخشی از تولیدات فرهنگی و ادبی قرن بیستم و بیست‌ویکم به سوی بازاندیشی در معنا، هستی و نسبت انسان با طبیعت گرایش یافته‌اند. در این میان، آثار ادبی و

شبه‌عرفانی‌ای پدید آمده‌اند که با استفاده از مفاهیم درونی، شهودی و گاه الهامی، تلاش دارند تجربه‌ای معنوی و انسانی را در دل جهان مدرن بازآفرینی کنند. از جمله می‌توان به آثار پائولو کوئیلو اشاره کرد که در آن‌ها، طبیعت و عناصر آن چون کوه، دشت، دریا، باد، پرندگان و آسمان، به‌عنوان بستر بازشناسی خود و بازیابی پیوند با معنویت و حقیقت، نقش محوری ایفا می‌کنند. این نگاه، در مواردی با سنت عرفانی فارسی نقاط تلاقی دارد؛ سنتی که در آن انسان، از رهگذر سلوک درونی، شناخت نفس، و پیوند با طبیعت و خلقت، در جست‌وجوی حقیقت متعالی است. از همین رو، مطالعه تطبیقی میان گفتمان معنوی آثار کوئیلو - به‌ویژه سلحشور نور - و مفاهیم بنیادین عرفان فارسی (مولوی و حافظ)، می‌تواند ابعاد تازه‌ای از بازتاب چالش‌های معرفتی انسان معاصر در ادبیات امروز جهان را روشن سازد.

مختصری در معرفی رمان و نویسنده

پائولو کوئیلو (متولد ۱۹۷۴ م.) اندیشمندی از مردمان برزیل است که توانسته در دهه‌های اخیر در سایه توفیق چشمگیر رمان کیمیاگر، آثاری دیگر همچون سلحشور نور، ورونیکا می‌خواهد بمیرد، مکتوب، خاطرات یک مغ، بریدا، عطیه برتر، والکیری‌ها، سفر به دشت ستارگان، زیارت، کوه پنجم، نامه‌های عاشقانه یک پیامبر، شیطان و دوشیزه پریم، پدران، فرزندان و نوادگان و یازده دقیقه را نیز عرضه و زبانزد کند. وی از نویسندگان سرشناس جهان است که آثارش در میان مردم جهان شناخته‌شده و پرتیراژ است. همچنین به خاطر فعالیت‌های انسان دوستانه کوئیلو، در سال ۲۰۰۷، به‌عنوان سفیر صلح سازمان ملل انتخاب شد.

کتاب‌های نویسنده تاکنون به ۷۳ زبان ترجمه‌شده و ۱۳۵ میلیون نسخه از کتاب‌هایش در سراسر جهان به چاپ رسیده است. سبک نویسنده در بیشتر داستان‌هایش، سبکی شاعرانه همراه با زبانی نمادین و فلسفی است. با مطالعه مجموع آثار کوئیلو می‌توان آشکارا رد پای کاوش‌های فکری وی را در مکاتب و آثار برجسته سیاسی، ادبی و هنری جهان دید؛ از اساطیر اولین و حماسه‌های ملل و منظومه‌های عرفانی مشرق‌زمین تا آرای مارکس و چه‌گوآرا و گاندی. آثار کوئیلو در رده پرفروش‌ترین کتاب‌های دنیا قرار گرفته است. وی در نوشته‌های خود سعی دارد تجربه جدیدی از زندگی را به خواننده القا کند.

کوئیلو در سال ۱۹۹۷ کتاب سلحشور نور را منتشر نمود. در سال ۲۰۰۱ پائولو جایزه بامبی، یکی از معتبرترین و قدیمی‌ترین جوایز ادبی آلمان را به دلیل نوشتن این اثر دریافت کرد. از نظر هیأت داوران، ایمان کوئیلو به اینکه سرنوشت و سرانجام هر انسان این است که عاقبت در این دنیای تاریک به یک سلحشور نور تبدیل شود، پیامی بسیار عمیق و انسانی است.

این کتاب مجموعه‌ای از افکار فلسفی اوست که به کشف سلحشور نور درون هر انسان کمک می‌کند. داستان با لحنی شاعرانه و به صورت نمادین با گفت‌وگوی زنی زیبا با کودکی جست‌وجوگر روایت می‌شود. زن به کودک می‌گوید به ساحل دریا برو و در آن جزیره‌ای را مشاهده کند که دارای معبد عظیم و ناقوس‌های بی‌شمار است. در ادامه، نویسنده به معرفی سلحشور نور (رزم‌آور نور) می‌پردازد. در نظر وی، سلحشور نور کسی است که تلاش می‌کند در کشاکش موانع و مشکلات، با امید و پشتکار و تلاش و بدون توجه به داوری دیگران، به مسیر خود ادامه دهد تا به رؤیای خود دست یابد (کوئیلو، ۱۳۸۶).

گفتمان غالب و درون‌مایه اثر

رزم‌آور نور یک انسان عادی است. کسی است که می‌کوشد زندگی خود را کشف کند و معتقد است زندگی در کشاکش مشکلات و موانع، پیچیده شده است تا انسان خود را دگرگون سازد و ظرفیت ملاقات با رؤیای خود را پیدا کند. وی به ندای دلش گوش می‌دهد، با رؤیایش زندگی می‌کند، رنج‌ها را می‌پذیرد و سرانجام می‌فهمد که زندگی ارزش رنج او را دارد. هرچند سلحشور نور در مسیر خود دچار اشتباهاتی می‌شود و گاه ایمانش را از دست می‌دهد؛ ولی در نهایت با امید و تلاش و پشتکار، مشکلاتش را حل می‌کند و به رؤیایش می‌رسد.

پیام اصلی اثر این است که نویسنده معتقد است هرکس برای باور و عقیده‌اش تلاش کند، به همه چیز می‌رسد و این فرد یک سلحشور نور است، بنابراین هرکسی می‌تواند سلحشور نور باشد (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۲۲).

نویسنده در این اثر، مانند کتب عرفانی که مقامات عرفانی را برای سالکان طریقت تشریح می‌کنند، مجموعه‌ای از اندیشه‌های فلسفی و حکمی خود را بیان کرده است تا راهنمایی برای سالکانی باشد که در پی رسیدن به رؤیای زندگی خود هستند.

از مهمترین توصیه‌های نویسنده به سالکان طریقت برای اینکه تبدیل به سلحشور نور شوند، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. سلحشور نور کسی است که روزگارش را به ایفای نقشی که دیگران برایش در نظر گرفته‌اند، نمی‌گذراند.

۲. سلحشور نور وقتش را با توجه به تحریکات دیگران تلف نمی‌کند. او سرنوشتی دارد که باید تحقق ببخشد. ۳. سلحشور نور همان‌گونه که نقص‌های خود را می‌شناسد، فضایلش را هم می‌شناسد. او همیشه بهترین تلاشش را می‌کند و از دیگران هم همین انتظار را دارد.

نویسنده در این اثر، مخاطبانش را دعوت می‌کند تا با رؤیاهایشان زندگی کنند و به استقبال سرنوشت خود بروند. گفتمان غالب اثر، همان‌گونه که نویسنده بیان می‌دارد، سه عامل «عشق، ایمان و امید» است و این سه عامل را خصوصیات سلحشور نور قلمداد می‌کند (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۴۳). وی معتقد است سلحشور نور کسی است که با ندای درون خود و با تکیه بر قدرت عشق و ایمان به خود و امید به موفقیت، در راه زندگی قدم برمی‌دارد و موفق می‌شود.

مطالب این کتاب یادآور این شعر معروف مولوی است (مولوی، ۱۳۶۳، رباعی، ۱۷۵۹):

بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست در خود بطلب هر آنچه خواهی که تویی

مضامین یادشده در همه آثار کوئیلو درخور مشاهده است؛ برای مثال: «رمان کیمیاگر، روایتی از جستجوی انسان حقیقت‌جو به دنبال گمشده خویش، یعنی حقیقت وجودی، عشق و شیفتگی، بریدن از خود و نزدیک شدن به مطلوب است» (حاتمی و نصر اصفهانی، ۱۳۸۹، ص. ۳۵). موضوعات مطرح‌شده در آثار کوئیلو عموماً، در داستان سلحشور نور خصوصاً، گلچینی فشرده از بن‌مایه‌های دوران‌ساز تاریخ فکری بشر است و شاید بتوان گفت یکی از رموز توفیق وی نیز در ارائه همین مضامین مشترک است. در این میان احتمالاً کوئیلو مستقیم یا غیرمستقیم از خوان گسترده ادبیات فارسی نیز ریزه‌خواری کرده باشد؛ گستره‌ای که پیش‌ازاین هم با شاهکارهای حماسی، عرفانی و تعلیمی خود صاحب‌نظران و ادب‌دوستانی چون گوته، فیتزجرالد، نیکولسون، شیمل و براون را میخ‌کوب تحسین و اثرپذیری کرده بوده است. ذکر احتمال اقتباس غیرمستقیم کوئیلو از منابع ادب فارسی در حالی به‌منظور رعایت اصول بی‌طرفی علمی مطرح می‌شود که شباهت تام آغاز و انجام حکایتی از دفتر ششم مثنوی معنوی با آغاز و انجام رمان کیمیاگر، حکم به قطعیت اقتباس می‌دهد (مولوی،

۱۳۷۴، ص. ۴۲۰۶)؛ تا آنجا که پژوهشگران خودی را بر آن می‌دارد که «ما بر این باوریم که رمان کیمیاگر هرگز نمی‌تواند بدون خاستگاه و پشتوانه فکری ادبیات مشرق‌زمین به‌ویژه ادبیات عرفانی ایرانی-اسلامی باشد» (حاتمی و نصر اصفهانی، ۱۳۸۹، ص. ۶۱).

از جمله مهمترین درون‌مایه‌ها و آموزه‌هایی که در حقیقت توصیه‌های کوئیلو به‌عنوان راوی دانای کل برای فرارفتن از مرزهای خود و زندگانی روزمره است، آن است که محرک جذابیت‌بخش زندگی همانا دنبال کردن ندای درونی است و توجه قدرت محرکه عشق است. ضرورت گوش دادن به ندای درون و توجه به نشانه‌های بیرونی، نخستین گام در راه برآورده‌سازی افسانه‌های شخصی زندگی است که به زبانی جهانی و همه‌فهم سخن می‌گویند. این زبان عالم‌گیر، زبان روح جهان است که اراده‌ای کیهانی در تحقق رؤیای آدمیانی دارد که از ترس از شکست نمی‌هراسند و تا واپسین گام پیش می‌روند و تلاش می‌کنند؛ تلاشی که البته باید همسو و هماهنگ با مکتوب (تقدیر و سرنوشت) باشد؛ به زبان دیگر باید در این راه به ترجیحات و پیشامدهایی که مکتوب طرح می‌کند، تن داد و بدان‌ها به چشم «هر چه خیر است پیش می‌آید» نگریست و با تلاش و پشتکار و امید، در سایه عشق راستین، سلحشور نور شد. عشقی که بسیار قدیم‌تر از آدمی است و او را ناخودآگاه به رعایت اصولی اساسی چون قدر وقت شناختن و در زمان حال زیستن برمی‌انگیزاند (کوئیلو، ۱۳۸۶، سرآغاز).

همان‌گونه که از این مرور اجمالی برمی‌آید این پیام‌های شعارین (که البته پاره‌ای از آن‌ها ضمنی و غیرمستقیم هستند)، همان آموزه‌های پربسامد عالم عرفان و تعلیم همچون عشق‌محوری خلقت، توجه به ندای درونی و دل، مجاهده و پشتکار، پرهیز از ناامیدی، ضرورت در حال زیستن در مقابل آینده و گذشته، زبان‌های غفلت، تعلق نداشتن و آزادگی است که در جای‌جای ادب عرفانی و تعلیمی فارسی خودنمایی می‌کند؛ چه عرفان و تعلیم عملاً دغدغه‌ای جز بهبود بخشیدن به کیفیت انسانی از رهگذر تذکار ندارند.

در ادامه بر اساس مهمترین آرا و اقوال طرح‌شده در رمان سلحشور نور، مشروح نمونه‌های مطابق آن در آثار برجسته عرفانی و تعلیمی ادب فارسی ذکر می‌شود. اگرچه این بررسی تطبیقی شباهت‌های محتوایی زیادی با دیدگاه عرفانی ایرانی نشان می‌دهد، نحوه پرداختن نویسنده به این مضامین و تأثیر آن بر خوانندگان نیاز به واکاوی منتقدانه دارد که با واکاوی بافت موقعیت شکل‌گیری این اثر میسر می‌شود.

تحلیل بافت متنی داستان سلحشور نور و مقایسه با آثار عرفانی فارسی

۱. ندای درونی دل

کوئیلو در آثارش فراوان به پیروی از خواست دل تأکید می‌کند و معتقد است این امر می‌تواند احساس بهتری را در زمان حال ایجاد کند. در آثار عرفانی فارسی نیز به دل توجه خاصی شده است (مولوی، ۱۳۷۴: ۱۱۹):

گفت پیغمبر که حق فرموده است من ننگنم هیچ در بالا و پست
در زمین و آسمان و عرش نیز من ننگنم این یقین دان ای عزیز
در دل مؤمن بگنجم ای عجب گر مرا جویی در آن دل‌ها طلب
حافظ نیز دل را گوهری وصف می‌کند که از صدف کون و مکان بیرون است (حافظ، ۱۳۷۹، ص. ۵۱):
سال‌ها دل طلب جام جم از ما می‌کرد و آنچه خود داشت ز بیگانه تمنا می‌کرد
گوهری کز صدف کون و مکان بیرون است طلب از گمشدگان لب دریا می‌کرد
بیدلی در همه احوال خدا با او بود او نمی‌دیدش و از دور خدایا می‌کرد
«کوئیلو معتقد است هرکس به ندای درون خویش گوش کند و به آن عمل کند، هدایت می‌شود و ندای درون همان ابزاری است که می‌توان صحت اعمال را با آن سنجید و هرکس به ندای درون خود توجه کند، سرانجام به گنج خود رهنمون می‌شود. هرکس به ندای درون خود گوش نسیپارد، حتی اگر دکتری تجربه‌دیده باشد، در تصمیم خود اشتباه خواهد کرد» (حسینیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۷۶).
مولوی نیز معتقد است برای کشف حقایق و نشانه‌ها، باید به دل رجوع کرد (مولوی، ۱۳۷۴، ص. ۳۶۵):
گام در صحرای دل باید نهاد زآنکه در صحرای گل نبود گشاد
ایمن آباد است دل ای دوستان چشمه‌ها و گلستان در گلستان
عُجَّ إِلَى الْقَلْبِ وَ سِرِّ يَ سَارِيَه فیه اشجارٌ وَ غَيْنٌ جَارِيَه
همان‌گونه که اشاره شد، کوئیلو معتقد است ضرورت گوش دادن به ندای درون و توجه به نشانه‌های بیرونی، نخستین گام در راه برآورده‌سازی افسانه‌های شخصی زندگی است که به زبانی جهانی و همه-فهم سخن می‌گویند. در نظر وی، «کسی که به دل خود گوش سپرده و افسانه شخصی‌اش را دنبال کرده است؛ زبان نشانه‌ها را می‌فهمد؛ زیرا نشانه‌ها را با اشراق می‌توان فهمید و اشراق نه با حواس ظاهری دریافت می‌شود و نه با عقل عادی قابل‌درک است. نشانه‌ها با دل سخن می‌گویند و پیام خود

را به دل‌ها می‌رسانند. سلحشور نور با احساس و ندای درون زندگی می‌کند و کمتر به عقل و اندیشه تکیه دارد» (مظاهری سیف، ۱۳۸۶، ص. ۸۰-۸۱).

سلحشور نور فرمان‌بر ندهای درونی خود است. «چگونه می‌توان چیزهای عاری از منطق را باور داشت؛ اما سلحشور نور می‌داند که مکاشفه، الفبای وحی پروردگار است و بر این باور او گوش به صدای باد می‌سپارد و با ستارگان سخن می‌گوید.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۶۹).

در همهٔ حالات او تابع دل خود است: «در خموشی میدان نبرد، او به فغان دل خود گوش فرا می‌دهد، درمی‌یابد دل وی درخود فرو شده است.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۸۴).

این گفتگو نیز تماماً تداعی‌گر بیت زیر از دیوان خواجه شمس‌الدین است که می‌گوید (حافظ ۱۳۷۹، ص. ۲۴):

در اندرون من خسته‌دل ندانم کیست که من خموشم و او در فغان و در غوغاست
در کاربرد قرآنی نیز قلب و فؤاد هیچ‌گاه به معنی قلب مادی به کار نرفته است. در آیات بسیاری، رؤیت به دل نسبت داده شده که در واقع همان درک حضوری است و با تعبیر گوناگون نشان می‌دهد که اگر دل سالم باشد، حقایق را می‌یابد که در غیر این صورت این خود علامت نوعی از بیماری‌های مربوط به دل خواهد بود که همان حجاب‌ها و موانع است (بنگرید به: جاثیه: ۲۳؛ اعراف: ۱۰۱؛ اعراف: ۱۷۹؛ محمد: ۲۴؛ انعام: ۲۵؛ توبه: ۴۵ و ۱۱۰؛ بقره: ۸۸؛ اسراء: ۴۶؛ کهف: ۵۷؛ نجم: ۱۱ الی ۱۳). در حدیثی رسول اکرم (ص) فرموده است: «من اخلص لله اربعین صباحاً فجر الله ینابیع الحکمه من قلبه علی لسانه» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۷: ۲۴۹)؛ اگر انسان چهل شبانه روز با اخلاص عمل کند، خداوند چشمه‌های معرفت و حکمت را از قلب او بر زبانش جاری می‌سازد. امام صادق (ع) خطاب به عنوان بصری می‌فرماید: «اگر طالب علم هستی، اول در وجود خود به دنبال حقیقت عبودیت باش.» (همان، ج ۱: ۲۲۴). عرفا «قلب» را وسیله‌ای برای درک حقایق و شهود ذات حق و محل تجلی اسماء و صفات می‌دانند و معتقدند شهود حقایق هستی بسته به پیدایش نوری است که حاصل از روشن شدن چراغ بصیرت در قلب آدمی است. آنان معتقدند دل آینهٔ الهی است و محلی است که در صورت زدودن زنگار هواجس نفسانی، می‌توان اسرار الهی و نشانه‌های عالم غیب را در آن مشاهده نمود. همچنین دل مهمترین ابزار شناخت و کشف و شهود است و قلب انسان مؤمن به عرش الهی تعبیر شده است. «تاج الدین خوارزمی صاحب شرح فصوص الحکم، «قلب» را محل تجلی و ظهور

اسماء الهی و برزخ میان ظاهر و باطن می‌داند و معتقد است که قوای روحانیه و جسمانیه از او منشعب شده و بر آنها فیض می‌رساند» (ابراهیمیان، ۱۳۸۳: ۵۵). محی‌الدین عربی نیز قلب را چیزی از رحمت خدا و بلکه وسیع‌تر از رحمت خدا می‌داند، از این جهت که قلب عارف گنجایش حق را دارد در حالی که هیچ چیز دیگر چنین گنجایشی ندارد (همان). ابن عربی به حدیث قدسی: «لَمْ يَسْغَنِی سَمَائِیْ وَلَا أَرْضِیْ وَ وَسِعَنِی قَلْبُ عَبْدِی الْمُؤْمِنِ» اشاره می‌کند (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۶۷: ۲۴۹).

۲. مجاهده و عمل

یکی از مضامین و موضوعات قابل توجه در آثار کوئیلو و به‌ویژه در داستان سلحشور نور، توجه به پشتکار و تلاش سالک برای رسیدن به مقام سلحشور نور است و به عبارتی از مهمترین ویژگی‌های سلحشور نور، تلاش و پشتکار و مجاهده اوست. این موضوع به‌گونه‌ای بیان شده که سلحشور نور، اگرچه در اثنای طریقت و مسیر دچار اشتباه می‌شود و از مسیر منحرف می‌شود، دست از تلاش برنمی‌دارد و تا رسیدن به هدف خود می‌کوشد. این موضوع در همان آغاز داستان زمانی که پسرک در جستجوی معبد، ساعت‌ها و روزها در کنار دریا می‌نشیند تا صدای ناقوس‌های معبد را بشنود، می‌توان مشاهده کرد. وی هرچند صدای جرس‌های معبد را نمی‌شنود؛ ولی دست از تلاش برنمی‌دارد «تا اینکه هر بامداد به درک پدیده‌ای متفاوت می‌رسد» و در نهایت صدای جرس‌ها را هم می‌شنود (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص ۱۷-۱۹). بنابراین سلحشور نور در باور کوئیلو کسی است که برای رسیدن به باور و هدفش پای مرگ می‌جنگد (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص ۲۲). منظور از جنگیدن تا دم مرگ برای رسیدن به هدف، همان تا دم آخر تراشیدن و خراشیدن در آموزه‌های مولاناست (۱۳۷۴، ص ۸۳):

اندر این ره می‌تراش و می‌خراش تا دم آخر دمی فارغ مباش

تا دم آخر دمی آخر بود که عنایت با تو صاحب سر بود

عنایتی که به تعبیر کوئیلو تنها نصیب آنان می‌شود که اتفاقاً در واپسین گام‌های طاقت‌فرسا در مرحله پایانی، پا پس نمی‌نهند. شگفتا که سعدی نیز عیناً بر این اصل گریزناپذیر تأکید بلیغ دارد (سعدی، ۱۳۸۹، ص ۲۸۴):

در این مجلس آن‌کس به کامی رسید که در دور آخر به جامی رسید

طلبکار باید صبور و حمول که نشنیده‌ام کیمیاگر ملول

در نظر کوئیلو، کسی که می‌خواهد به مقام سلحشور نور برسد، باید همانند کمانگیر که قصد دارد به دوردست‌ها تیر پرتاب کند، زه کمان را به اندازه کافی بکشد. «سلحشور نور می‌داند که زندگی کردن در نهایت کاهلی، غیرممکن است. او از کمانگیر آموخت، برای پرتاب پیکان به دوردست‌ها باید زه کمان را به اندازه کافی کشید» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۵۵).

این موضوع یادآور این شعر نظامی است که معتقد است بدون تلاش و کوشش، هرچند تیزطبع باشی، موفق نمی‌شوی و برعکس با تلاش و پشتکار، هر کس می‌تواند به هدفش دست یابد (نظامی، ۱۳۸۹، ص. ۴۷۱):

ای بسا تیز طبع کاهل کوش که شد از کاهلی سفال فروش
وای بسا کوردل که از تعلیم گشت قاضی القضاات هفت اقلیم

در نظر کوئیلو کسی نمی‌تواند بدون تلاش، بهره‌ای ببرد. «سلحشور نور تن به کاهلی، که گناهی نابخشدنی است نمی‌دهد، چون می‌داند سرانجام آن به کجا می‌انجامد. به افسردگی در عصر یکشنبه-ها یا به گذر زمان و ... دیگر هیچ» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۷۶). بنابراین سلحشور نور با همت و پشتکاری که دارد، پاداش خود را خواهد گرفت (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۱۰۶، ۱۱۳، ۱۲۳، ۱۴۰، ۱۵۰ و ۱۵۲).
آیه «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» (نجم: ۳۹)، حاوی این است که هستی، میدان تلاش و کار و نتیجه‌گیری است و انسان جز حاصل تلاشش، چیزی ندارد و آیه «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» (عنکبوت: ۶۹)، بیانگر این حقیقت است که برای دریافت هدایت و الطاف ویژه‌ی الهی، تلاش لازم است و باید گام اول را خود انسان بردارد.

۳. عشق مداری خلقت

کوئیلو معتقد است برای هر موفقیتی و برای رسیدن به هر هدفی باید شیفتگی و دلدادگی و عشق و شور و اشتیاق لازم در درونت ایجاد شود. همان‌گونه که اشاره شد، در اندیشه کوئیلو اگر عشق پابرجا باشد، سالک طریقت به هدفش می‌رسد. «او مدام محتویات اندوخته ذهن خود را که مرکب از سه عامل عشق، ایمان و امید است، بررسی و ارزیابی می‌کند و معتقد است چنانچه هر سه عامل به قوت خود باقی باشند، برای ادامه راه، تردید نخواهد داشت.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۴۳).

همان‌گونه که عاشق در راه رسیدن به معشوق سعی می‌کند به‌طور کامل خودش را تسلیم خواسته معشوق کند و تمام اعمال و رفتارش شبیه و مطابق خواست معشوق باشد، برای رسیدن به خواسته‌ها

و آرزوها هم باید، به طور کامل خود را وقف آن کرد و عاشق آن خواسته و آرزو شد تا بتوان به آرزوها و خواسته‌ها دست یافت (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۲۲) فرمان بردن از هدف و خواسته و عاشق آن شدن، نیرویی است مثبت و سازنده که هر کس بدان رخنه تواند کرد، به حقیقت کیمیاگری کرده است؛ چرا که به راستی گنج حقیقی و کیمیایی که باعث می‌شود به آرزو و هدف دستیابی، عشق ورزیدن است و در این فرایند کیمیاگرانه، عشق نقش اکسیر و مبدل را بازی می‌کند؛ به تعبیر حافظ (۱۳۷۹، ص. ۱۷۱):

دست از مس وجود چو مردان ره بشوی تا کیمیای عشق بیابی و زر شوی
تنها از این راه است که انسان می‌تواند به کشف گنجینه‌ای که برای هر آدمی، مدفون شده نائل شود؛ چنانکه حافظ، عاشق شدن را تنها راه کشف اسرار هستی معرفی می‌کند:
عاشق شوار نه روزی کار جهان سر آید ناخوانده نقش مقصود از کارگاه هستی (۱۳۷۹، ص. ۱۵۲)
به همین دلیل کوئیلو معتقد است مهر و محبت و عشق، وجود سالک را دگرگون می‌سازد. «سلحشور نور نیازمند عشق است. مهر و محبت همانند تغذیه و یا لذتی که از یک نبرد در خود عاید می‌شود، بخشی از طبیعت وجودی وی هستند.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۵۴).
این همان قدرت کیمیاگری عشق است که به قول مولوی همه چیز را به کمال می‌رساند (مولوی، ۱۳۷۴، ص. ۲۴۳).

از محبت تلخ‌ها شیرین شود وز محبت مس‌ها زرین شود
از محبت دُردها صافی شود وز محبت دُردها شافی شود
از محبت خارها گل می‌شود وز محبت سرکه‌ها مل می‌شود
وقتی کسی دنبال هدفی است، نباید زیاد خود را مقید به موانع و مشکلات سر راه کند، باید دل به دریا بزند و تا جایی که می‌تواند تلاش کند؛ زیرا در نظر کوئیلو، «انباشتن عشق، نیک‌بختی است و انباشتن نفرت، بدبختی.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۵۰). عشق نیرویی است که روح جهان را دگرگون می‌سازد؛ به قول مولوی «عشق اسطربلاب اسرار خداست» (مولوی، ۱۳۷۴، ص. ۹).
در متون دینی بر دو عشق تکیه شده است: ۱- عشق به خدا که غرض غایی انسان است. آیه «وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ» (بقره: ۱۶۵)، حاوی این است که مؤمنان تمام کمالات و جمال‌ها را در خداوند می‌بینند، لذا بیشترین عشق را به او ابراز می‌دارند و حدیث قدسی: «مَنْ طَلَبَنِي، وَجَدَنِي»

و مَنْ وَجَدَنِي، عَرَفَنِي و مَنْ عَرَفَنِي، أَحَبَّنِي و مَنْ أَحَبَّنِي، عَشِقَنِي و مَنْ عَشِقَنِي، عَشِقْتُهُ» (فیض کاشانی، ۱۴۲۳، ص. ۳۶۶؛ حسن زاده، ۱۳۶۵، ص. ۵۶۹)، می‌گوید: آن کس که مرا طلب کند می‌یابد، آن کس که مرا یافت می‌شناسد، آن کس که دوستم داشت به من عشق می‌ورزد، آن کس که به من عشق ورزید من نیز به او عشق می‌ورزم. ۲- عشق به مردم: امام رضا (ع) در ارتباط با محبت به دیگران فرمودند: «التَّوَدُّ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ» (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۲، ص. ۶۴۳)؛ مهرورزی به مردم نصف خردمندی است و در حدیث: «رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ التَّوَدُّ إِلَى النَّاسِ وَاصْطِنَاعُ الْخَيْرِ إِلَى كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ» (ابن بابویه، ۱۴۰۴، ج ۲، ص. ۳۸) تأکید می‌کند که بنیان خردمندی پس از ایمان به خدا، محبت ورزی نسبت به مردم و نیکی به هر شخص نیکوکار و بدکردار است.

۴. توجه به زمان حال در برابر آینده و گذشته

سلحشور نور همچنان که در بخش قبل اشاره شد، مرد عمل است و تصمیماتش را بدون توجه به گذشته و آینده در حال انتخاب می‌کند. (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۴۷)؛ زیرا معتقد است توجه به ضرورت «در لحظه زیستن» است که آدمی را از درجا زدن در گذشته و خیال‌بافی برای آینده‌رهایی می‌دهد؛ زیرا ریشه بسیاری از ناخشنودی‌های آدمیان در همین رکود و سکون گذشته و آینده‌نگری‌های منفعلانه است.

آموزه در زمان حال زیستن ازجمله پربسامدترین اندیشه‌های خیامی است که در شعر بسیار از شاعران و به‌ویژه حافظ، تحت عنوان «دم را غنیمت شمردن» ذکر شده است. برای مثال خیام می‌سراید (۱۳۹۲، ص. ۲۶۸):

از دی که گذشت هیچ از او یاد مکن فردا که نیامده است فریاد مکن

بر نامده و گذشته بنیاد مکن حالی خوش باش و عمر بر باد مکن

هشدار می‌دهد که خیام درباره اتلاف عمر از قبل «قدر اکنون ندانستن» می‌دهد از دیگر دغدغه‌هایی است که کوئیلو هم بدان می‌پردازد. «بزرگ‌ترین اشتباه در جنگ‌آوری هدر دادن فرصت مناسب است. سلحشور نور از هر فرصت چنان بهره می‌گیرد که گویی تنها فرصت است.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۶۵). با این توجیه که چون وقت را در نیایی از اصل اقدام غافل خواهی شد و آماج حسرت و تحیر که این پشیمانی و ندامت ناشی از وقت‌سوزی را نیز می‌توان مکرر در کلام حافظ دید؛ ازجمله (حافظ ۱۳۷۹، ص. ۱۳۱):

قدر وقت ار نشناسد دل و کاری نکند بس خجالت که از این حاصل اوقات بریم
 در جای دیگری (۱۳۷۹، ص. ۱۵۳)

ای دل به هرزه دانش و عمرت به باد رفت صد مایه داشتی و نکردی کفایتی
 کوئیلو نیز معتقد است سلحشور نور باید ابن‌الوقت باشد و در آنی که اراده می‌کند، کار خود را
 آغاز کند. (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۴۷)

مولوی نیز بر ابن‌الوقت بودن این‌گونه تأکید دارد (مولوی، ۱۳۷۴، ص. ۱۰):

صوفی ابن‌الوقت باشد ای رفیق نیست فردا گفتن از شرط طریق
 تو مگر خود مرد صوفی نیستی هست را از نسیه خیزد نیستی

خدای متعال هم که طراح و آفریدگار هستی است، بر پایه آیه «كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» (الرحمن: ۲۹)،
 هرروز طرح تازه‌ای ابداع می‌کند و کار و خلقت او دائم و مستمر است.

۵. تعلق نداشتن و آزادگی

از دیگر ویژگی‌های مشترکی که هم در متون عرفانی - تعلیمی فارسی و هم در آثار کوئیلو و
 به‌ویژه در سلحشور نور، بر آن تأکید شده است، آزادی و تعلق نداشتن است. کوئیلو معتقد است
 سلحشور نور کسی است که ضمن توجه به دیگران و احترام به دیگران، تعلق به هیچ‌کس و هیچ‌جا
 ندارد، از بند هواهای شیطانی رسته و کاملاً آزاد است. در نظر وی راز رستگاری سلحشور نور نیز
 همین است. «سلحشور نور آزاد است. سلحشور نور باراده است و روحش همانند ابرهای آسمان آزاد
 است؛ ولی مسئول رؤیای خویش است. او راهی را که به آزادی برگزیده، برای هدفش و راهش، باید
 در ساعات ناخوشایندی برخیزد، با مردم ناآگاه درآمیزد و تن به ایثاری چند دهد.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص.
 ۷۱).

همان‌گونه که اشاره شد، در ادبیات عرفانی و تعلیمی فارسی نیز بسیار به آزادی اهمیت داده‌شده
 است و غالباً در سرو نماد این آزادگی است. حافظ در این باره می‌گوید (حافظ، ۱۳۷۹، ص. ۱۶):

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود ز هرچه رنگ تعلق پذیرد آزاد است
 و (حافظ، ۱۳۷۹، ص. ۱۲۵):

سر به آزادگی از خلق برآرم چون سرو گر دهد دست که دامن ز جهان در چینم

از ویژگی‌های سلحشور نور نیز این است که «او برده‌ی رؤیای خویش است و آزاد در گام‌های خویش» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۱۰۱).

مولوی نیز بر آزادی بسیار تأکید کرده است (مولوی، ۱۳۷۴، ص. ۴۷):

این جهان زندان و ما زندانیان حفره کن زندان و خود را وارهان
و در جای دیگر (همان: ۵):

بند بگسل باش آزاد ای پسر چند باشی بند سیم و بند زد
امام علی(ع) در گزاره «أَلَا تَكُنْ عَبْدًا غَيْرَكَ وَ قَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا» (امام علی: ۱۴۲۹: نامه ۳۱) همه بشریت را مخاطب قرار داده که فقط بنده خداوند متعال باشند و نه دیگران؛ زیرا خداوند وی را آزاد آفریده است.

۶. دوراندیشی و شکیبایی

از ویژگی‌های سلحشور نور این است که اگرچه در آن تصمیم می‌گیرد، ولی شتاب‌زده نیست و در تصمیماتش کاملاً دوراندیش است و همه جوانب موضوع را در نظر می‌گیرد. سلحشور نور تدبیر دارد و دشمن قوی‌تر از خود را می‌شناسد (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۶۱).

همان‌گونه که اشاره شد، وی از فرصت‌ها چنان بهره می‌گیرد که گویی تنها فرصت است. در تصمیماتش کاملاً دوراندیش است و به آرای دیگران توجه نمی‌کند و از نسخه‌ها و نمونه‌ها پیروی نمی‌کند (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۶۵).

از دیگر ویژگی‌های سلحشور نور، صبر و شکیبایی او در انجام کارهاست (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۶۱).

مولوی معتقد است صبر اگرچه تلخ است، میوه شیرین دارد (مولوی، ۱۳۷۴، ص. ۹).

صبر تلخ آمد و لیکن عاقبت میوه شیرین دهد پرمفعت

صبر و شکیبایی، از مهمترین ویژگی‌های سلحشور نور است. «سلحشور نور هرگز شتاب‌زده نیست. گردش زمان در جهت رضایت اوست و او آموخته است ناشکیبایی خویش را مهار کند و از کنش‌های ناسنجیده بپرهیزد.» (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۶۴). مولوی نیز معتقد است برای رسیده به خواسته‌ها باید صبر کرد و از شتاب‌زدگی پرهیز کرد (مولوی، ص. ۱۷۷):

صبر آرد آرزو را، نه شتاب صبر کن، والله اعلم بالصواب

در نظر کوئیلو، صبر و شکیبایی سلحشور نور، به او فرصت تصمیم‌گیری درست و در نتیجه دوراندیشی را می‌دهد. از جمله دوراندیشی‌های سلحشور نور، می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود.

۱- سلحشور نور فرق خوب و بد را می‌شناسد و فرشته و شیطان را از هم تشخیص می‌دهد. (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۸۵)

۲- سلحشور نور به دلیل حزم و دوراندیشی که دارد، از غافلگیر شدن دوری می‌گزیند و به خود فرصت آن را نمی‌دهد که از توانمندی‌های خویش فریب بخورد. سلحشور نور به حرف‌های ابلیس گوش نمی‌دهد (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۹۶).

۳- سلحشور نور با دوراندیشی که دارد به مصداق «تعرف الاشیا باضدادها»، در زندگی خود، تضادهایی مانند تنهایی در برابر تجمع؛ سکوت در برابر گفتار؛ خستگی در برابر استراحت و ... را می‌شناسد و به درستی از آنها استفاده می‌کند و همچنین چگونه با تضادهای درون خویش زندگی کند (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۱۳۱ و ۱۶۲).

در آیات و روایات هم بر مقوله صبر و شکیبایی تأکید بسیار شده است. در آیه «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» (بقره: ۴۵) به یاری جستن از شکیبایی امر شده است. در آیه «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ» (رعد: ۲۴) گزارش شده که فرشتگان به اهل بهشت سلام می‌کنند؛ اما نه به خاطر عبادت و نماز و حج و ...، بلکه به خاطر پایداری آنها؛ چون در نبود صبر سایر تکالیف وجود نخواهد داشت. در آیه «جَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا» (سجده: ۲۴)، شرط رسیدن به مقام هدایت و رهبری الهی، صبر شناسانده شده و در «وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ» (آل عمران: ۱۴۶)، شکیبایان محبوب خداوند سبحان معرفی شده‌اند. امام علی (ع) در حدیث: «الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الدَّرَكِ وَالنَّجْحُ عُقْبَى مَنْ صَبَرَ» (مجلسی: ۴۵ و ۷۵)، تأکید می‌کند صبر، کلید رسیدن است و کامیابی سرانجام کسی است که شکیبایی می‌ورزد.

۷. شباهت ساختاری و تفاوت در هدف

همان گونه که از این مرور اجمالی برمی‌آید این بن‌مایه‌ها و پیام‌های شعارین (که البته پاره‌ای از آن‌ها ضمنی و غیرمستقیم هستند)، همان آموزه‌های پربسامد عالم عرفان و تعلیم همچون عشق-محوری خلقت، خوش‌بینی نسبت به هستی، پرهیز از ناامیدی، ضرورت در حال زیستن و... است که در جای‌جای ادب عرفانی و تعلیمی فارسی خودنمایی می‌کند. تکرار این اندیشه‌ها در آثار پائولو کوئیلو

پیش از هرچیز به دلیل هنجارهای رایج جوامع امروزی در مصرف بی‌رویه و ایجاد جاذبه‌های کاذب برای رسیدن به منتهای منافع فردی است. در دنیای امروزی، هر فردی سعی دارد در به دست آوردن امکانات بیشتر برای خود، حتی سلامت جسمی و روحی خود را به خطر اندازد تا به لذت و منافع بیشتری دست یابد، به‌طوری‌که به گفته اندیشمندان انسان به «سطح زیان‌بار مصرف» رسیده است. این‌گونه محوریّت دادن به خواسته‌ها و تمنیات آدمیان، محصول دنیاگرایی و اومانیزم است؛ یعنی همان نظام معرفتی که انسان را محور هستی می‌داند و خواسته، لذت و امیال او را اصل‌ترین اصل در نهاد انسانی می‌داند و بالتبع همین خواسته‌ها را مبنای نظام تشریع قرار می‌دهد. اندیشه محوری کوئیلو در سلحشور نور نیز بر همین اساس استوار است که انسان را محور همه هستی می‌داند و معتقد است انسان با تکیه بر خرد خویش و با آزادی عمل می‌تواند به همه نیازهای مادی و معنوی دست یابد.

کوئیلو معتقد است: هرکس مسیر یگانه‌ای در سعادت خویش دارد و هیچ استادی نمی‌تواند راه به انسان نشان دهد (کوئیلو، ۱۳۸۶، ص. ۲۳۷). در این راه وظیفه هرکس دنبال کردن رؤیای خویش است و خداوند به این راضی است (کوئیلو، ۱۳۸۸، ص. ۱۴۲). مهمترین نکته‌هایی که کوئیلو بر آن تأکید می‌کند و کاملاً با سلوک عرفانی فارسی متفاوت است، تأکید بر لذت و خوشحالی این جهانی است. کوئیلو معتقد است واجب است ارزش‌هایی مانند تسامح و تساهل را رواج دهیم (کوئیلو، ۱۳۷۹، ص. ۹۴).

در مکتب معنوی کوئیلو راه درست این است که شادی و لذت این جهان را نباید از دست داد و باید به حس اشراق خودمان اعتماد کنیم (کوئیلو، ۱۳۸۴، ۲۱۷). هدف مهمی که در سلحشور نور بر آن تأکید شده، لذت‌ها و آرامش ناشی از آن است. اما در عرفان حقیقی و انسان‌ساز، لذت‌های مادی، فانی‌اند و لذت‌های معنوی و روحی، باعث می‌شود انسان به آرامش کامل برسد. برای انسان تا زمانی که لذت‌های معنوی را نچشیده است، لذت‌های مادی بااهمیت تلقی می‌گردند؛ اما در صورت چشیدن آن دل از تمامی لذات دیگر برمی‌گیرد. عارفان و اصل، با وجود کارهای سنگین روزانه، ساعت‌های متوالی از خواب در شب، چشم می‌پوشند. پیامبر (ص) دو سوم یا نصف و حداقل ثلث شب را به نماز می‌ایستاد (مزمّل: ۱-۳). اولیای الهی اگر لذتی جز لذت یاد خدا، اندکی توجه آنان را جلب کند، آن را خسران و از آن توبه می‌کنند. امام سجاد (ع) در مناجات: «سَتَغْفِرُكَ مِنْ كُلِّ لَذَّةٍ بَغَيْرِ ذِكْرِكَ»

(امام سجّاد، ۱۴۱۱، ص. ۴۱۹)؛ از هر لذّتی جز لذّت یاد خدا، طلب آمرزش می‌کند. از سویی لذات مادی در اساس، لذت واقعی نیستند، بلکه دفع و رفع رنجی می‌باشند که از رهگذر به هم خوردن تعادل بیولوژیک بدن اتفاق می‌افتد که باتأمین آن، تعادل برقرار می‌گردد که از آن تعبیر به لذّت می‌شود.

نتیجه‌گیری

گسترش تفکرات مادی‌گرایی و دور شدن از آرامش معنوی، از چالش‌های جهان غرب در سده‌های اخیر است. گمان می‌رود حرکت به سمت غایت‌های مادی نتوانسته است روح جستجوگر و نیازهای انسان مدرن را تأمین کند؛ لذا این انسان دچار سرگشتگی و پریشانی روحی شده و در جستجوی آرامشی حقیقی و ماندگار است. گمان می‌رود نظریه پردازان غرب برای سرپوش گذاشتن بر این بحران و رفع عطش معنوی انسان مدرن، حتی به صورت دفعی و کوتاه مدت، به سمت ترویج عرفان‌ها و سلوک‌های معنوی نوظهور روی آوردند. آثار پائولو کوئیلو ماحصل این دغدغه و نیاز انسان مدرن است. بر خلاف نگاه برخی پژوهشگران، نه کتاب کیمیاگر، بلکه سلحشور نور تجلی‌گاه اندیشه و سلوک معنوی پائولو کوئیلو است. به گمان کوئیلو سلحشور نور غایتی است که با تلاش و پشتکار و تکیه بر نیروی اراده، ایمان و ارتباط با طبیعت و عالم هستی پای بر نفسانیات می‌گذارد تا به هدف و خواسته اصلی خود دست یابد. این بخش، وجه مشترک تفکر کوئیلو با گفتمان عرفان اسلامی نمود یافته در اندیشه مولوی و حافظ است. از دیگر سو با بررسی زمینه‌های سیاسی-اجتماعی و زیربنای شکل‌گیری آثار پائولو کوئیلو، مشخص می‌شود که تلاش و کوشش سلحشور نور و تفکر پنهان در آن، نه در راستای تعالی انسان برای دستیابی به من حقیقی، بلکه برای رسیدن به اهداف مادی است. نمودهای عینی مورد اخیر را می‌توان در دنیامداری، رفاه طلبی، میل به قدرت، شهرت و مال اندوزی خلاصه نمود. این در حالی است که در عرفان اسلامی، هر نوع مجاهدت و کوشش در جهت رسیدن به اهداف مادی، مقدمه و زمینه کمال انسانی و قرب الهی است.

منابع

✽ قرآن کریم.

الامام علی (ع). (۱۴۲۹ق). نهج البلاغه، تحقیق: صبحی صالح. تهران: دارالأسوة للطباعة و النشر.
الامام السجّاد (ع). (۱۴۱۱ق). صحیفه سجّادیه. تحقیق: ابطحی اصفهانی، قم: مؤسسه الإمام المهدی.

- ابراهیمیان، حسین. (۱۳۸۳). سیری در سلوک عارفان. چ ۱، قم: دفتر نشر معارف.
- ابن بابویه، محمد. (۱۴۰۴ق). عیون اخبار الرضا (ع). چ ۱، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- چالمرز، آلن اف (۱۳۸۷). چیستی علم. ترجمه سعید زیباکلام، چ ۸، تهران: انتشارات سمت.
- حاتمی، حافظ و محمدرضا نصر اصفهانی. (۱۳۸۹). زبان نشانه‌ها. مجله ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی، شماره ۱۸، صص ۳۳-۶۴.
- حافظ، شمس‌الدین محمد. (۱۳۷۹). دیوان حافظ شیرازی. تصحیح محمد قزوینی و قاسم غنی، چاپ اول، تهران: مؤسسه نشر جهان دانش.
- حسن زاده، حسن. (۱۳۶۵). هزار و یک نکته. چ ۵، تهران: انتشارات رجاء.
- حسینیان، حامد (۱۳۹۰). شریعت برزلی؛ دستورالعمل‌های پائولو کوئیلو برای رسیدن به معنویت. مجله حکمت عرفانی، شماره ۲، صص ۱۷۱-۱۹۶.
- حسینیان، حامد و احمدحسین شریفی. (۱۳۹۱). بررسی مبانی معرفت‌شناختی پائولو کوئیلو. مجله معرفت فلسفی، سال نهم، شماره چهارم، صص ۱۲۷-۱۵۶.
- حقیقت، صادق. (۱۳۹۳). روش‌شناسی علوم سیاسی. ویرایش سوم، قم: انتشارات دانشگاه مفید.
- خیام نیشابوری، عمر ابن ابراهیم. (۱۳۹۲). رباعیات. به کوشش غلامعلی محبی‌نژاد، چ ۲، تهران: اندیشه عالم.
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال. (۱۳۹۳). فرانظریه روابط بین‌الملل. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- سعدی، مصلح بن عبدالله. (۱۳۸۹). کلیات سعدی (گلستان، بوستان، غزلیات، قصاید، قطعات و رسایل). به اهتمام محمدعلی فروغی، چ ۱۵، تهران: امیرکبیر.
- عالم، عبدالرحمن. (۱۳۸۹). تاریخ فلسفه سیاسی غرب. ج ۲، چاپ ۱۳، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
- فوگل، اشپیل. (۱۳۸۰). تمدن مغرب زمین. ترجمه محمدحسین آریا، تهران: امیرکبیر.
- فولکیه، پل. (۱۳۷۷). فلسفه عمومی یا مابعدالطبیعه. ترجمه یحیی مهدوی، تهران: دانشگاه تهران.
- فیض کاشانی، محسن. (۱۴۲۳ق). الحقائق فی محاسن الاخلاق. چ ۲، قم: دار الکتاب الاسلامی.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۵). الکافی. تصحیح علی اکبر غفاری، چ ۴، تهران: دار الکتب الاسلامیه.

- کوئیلو، پائولو. (۱۳۷۹). *اعترافات یک سالک*. ترجمه دل آرا قهرمان، تهران: بهجت.
- کوئیلو، پائولو. (۱۳۸۴). زهیر. ترجمه آرش حجازی، چ ۳، تهران: کاروان.
- کوئیلو، پائولو. (۱۳۸۶). *ساحره پورتولیو*. ترجمه آرش حجازی، چ ۳، تهران: کاروان.
- کوئیلو، پائولو. (۱۳۸۶). *سلحشور نور*. ترجمه حسین نعیمی، چ ۲، تهران: نشر ثالث.
- کوئیلو، پائولو. (۱۳۸۸). *کیمیایگر*. ترجمه آرش حجازی، چ ۱۶، تهران: کاروان.
- مجلسی، محمد باقر. (۱۴۰۳ق). *بحار/الأنوار*. بیروت: مؤسسة الوفاء.
- محمودی رجا سید زکریا. (۱۳۹۳). *تأثیر جهانی شدن فرهنگ بر رویکرد دولت های خاتمی و احمدی نژاد*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی دانشگاه اصفهان.
- مظاهری سیف، حمیدرضا. (۱۳۸۶). *سحر و جادو در آثار پائولو کوئیلو*. کتاب نقد؛ شماره ۴۵، صص ۵۷-۱۰۸.
- موسویان، سیدمحمد. (۱۳۹۱). تحلیل و بررسی منابع فکری پائولو کوئیلو. *مجله حکمت عرفانی*، سال اول، شماره چهارم، صص ۱۰۷-۱۲۶.
- مولوی، جلال الدین محمد. (۱۳۷۴). *مثنوی معنوی*. تصحیح رینولد نیکلسون، چ ۲، تهران: انتشارات پژوهش.
- مولوی، جلال الدین محمد. (۱۳۶۳). *کلیات شمس تبریزی*. به کوشش بدیع الزمان فروزان فر، تهران: نشر امیرکبیر.

References

- Luik, John (1998), "Humanism", in *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London and New York, Routledge.
- Rodrigues, D. S. (2011). The spiritual quest in Paulo Coelho's novels: A Jungian perspective. *Journal of Literature and Psychology*, 57, 34-50.
- Shaheen, Z. U., Azad, S., & Ahmad, M. (2020). *Interdiscursivity and intertextuality: An analysis of Paulo's pen*. *Erevna: Journal of Linguistics & Literature*. 3 (2), 17-29.
- Shinde, P. P. (2020). *Quest for self as reflected in Paulo Coelho's novel "The Alchemist"*. *Shanlax International Journal of English*, 8 (2) 7-10.
- Webber, Robert E. (1982), *Secular Humanism, Threat and Challenge*, U.S.A, Zondervan publishing House.